

ભારત જેવા પ્રગતિશીલ અને છતાં ભૌતિક સમૃદ્ધિને મહત્ત્વ આપનારા સમાજ અને સંસ્કૃતિનો એક ભાગ બન્યા પછી આપણને અનેક વળગણોએ ઘેરી લીધા છે. સમૃદ્ધિ તો વધે છે, પરંતુ સાથે સાથે અસંતોષ અને અધરાવો પણ વધે છે. સુખની શોધમાં નીકળેલા આપણે સૌ ઉંમર વધવાની સાથે સાથે સુખી થઈએ છીએ કે કેમ એ એક વિચારવા જેવી બાબત બની છે. દેખાવ તો કરીએ છીએ સુખી હોવાનો; પરંતુ આપણો દરેક દિવસ શાંતિથી, આનંદથી પસાર થાય છે કે કેમ એ તો મારા માંઘલાની, મારી અંદરની, મારી અત્યંત ખાનગી બાબત છે. એ સંદર્ભમાં આ પુસ્તક તમને સંતુષ્ટ જીવન જીવવાની દિશામાં થોડીક પ્રેરણા પૂરી પાડશે જ એવી શ્રદ્ધા છે.

આપણે સૌ ભારતીય સંસ્કૃતિ અને ભારતીય શાસ્ત્રોના વારસદારો છીએ. એ સંસ્કૃતિ અને શાસ્ત્રો અંગે વાતો કરવાનું અને વખાણ કરવાનું પણ મને ગમે છે; પરંતુ હકીકતમાં જ્યારે ગીતાના એ સિદ્ધાંતોનું મારા રોજબરોજના જીવનમાં પાલન કરવાનું થાય છે ત્યારે એક સંઘર્ષ, એક દ્વિધા, એક અજંપો ઊભો થાય છે. મારો અંતરાત્મા ત્યારે કકળે છે. મારા એ અંતરાત્માના અવાજને દબાવી દેવા માટે હું યોગ્ય ઉપાયો

કરવાને બદલે વધારે વળગણો ઊભાં કરું છું. વળગણો વધ્યાં કરે છે, અશાંતિ વધ્યા કરે છે.

‘સંસાર અસાર છે અને આત્મા જ શ્રેષ્ઠ છે’ એ બાબતો નવી નથી. સદીઓથી આપણે એ બધું સાંભળતા આવ્યા છીએ અને છતાં મારું દરેક પગલું એ બધા સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ જાય છે. મારી અને તમારી આ કમનસીબી છે. વિચારવા જેવું છે.

અળગા થવું એટલે બધા સંબંધો કાપી નાખવા, સંસાર છોડી દેવો, એકલા રહેવું, સ્વાર્થી બનવું, બેદરકાર બનવું એવું નથી. વેગળા રહેવું એટલે જવાબદારીઓમાંથી છટકીને દૂર ચાલ્યા જવું એવું નહીં. અળગા થવું અને વેગળા રહેવું એ બાબત એ અર્થમાં નકારાત્મક બાબત નથી.

અળગા થવું એટલે પોતાનું જીવન પોતાની રીતે જીવવું. મારા આદર્શો, મારાં મૂલ્યો, મારી માન્યતાઓ, મારી ખુમારી અને મારા સામર્થ્ય પ્રમાણે મારું જીવન જીવવું. અળગા થવું એટલે મારું જીવન સતત બહાર રાખવાને બદલે, બીજાઓ પર કેંદ્રિત કરવાને બદલે મારી જાત પર કેંદ્રિત કરવું. મને ખબર છે કે હું એકલો જ આવ્યો હતો અને એકલો જ જવાનો છું અને હું ખાલી હાથે આવ્યો હતો અને હું ખાલી હાથે જ જવાનો છું. સાંસારિક જવાબદારીઓ પૂરી કરતાં જેમ જેમ એ જવાબદારીઓ પૂરી થતી જાય તેમ તેમ આજુબાજુના બધામાંથી મારું ધ્યાન પાછું

અળગા થવું...

ખેંચી મારો સમય, મારી સમૃદ્ધિ અને મારું શરીર એ બધું જ મારા આત્માના કલ્યાણની દિશામાં કેંદ્રિત કરું.

મને ખબર છે કે દરેક જીવંત અસ્તિત્વને એક ચોક્કસ અવધિ છે. મને ખબર છે કે મારો અંત પણ નક્કી જ છે. અને હું અહીંથી જ્યારે વિદાય થઈશ ત્યારે મારું સઘળું અહીં જ રહેવાનું છે. અને મારા ગયા પછી પણ આ જગત યથાવત્ ચાલુ રહેવાનું છે. સુખી થવા માટે, તંદુરસ્ત રહેવા માટે અળગા થવું અત્યંત મહત્ત્વનું છે. અળગા થવું એટલે પોતાની જવાબદારીઓથી સભાન થઈને સ્વના ઉત્કર્ષ માટે, આત્માના કલ્યાણ માટે સક્રિય થવું. સારું વિચારવું, તંદુરસ્ત વિચારવું, હકારાત્મક વિચારવું એ માટે મહત્ત્વનું અને જરૂરી છે.

અળગા થવું એ ખૂબ જ અઘરી પ્રક્રિયા છે. ભારતીય શાસ્ત્રોએ એ માટે ચાર આશ્રમોની સુંદર વ્યવસ્થા સૂચવી છે. વાનપ્રસ્થાશ્રમથી અળગા થવાની પ્રક્રિયા શરૂ થાય. સંન્યાસાશ્રમમાં વેગળા રહેવાની સ્થિતિ ચાલુ રહે. આમ ધીમે ધીમે, ચોક્કસપણે, યોગ્ય રીતે મારા જીવનની સાચી પૂર્ણાહુતિ થાય. નવાઈની બાબત તો એ છે કે મોટા ભાગના માણસોનાં જીવન અર્ધવિરામે જ પૂર્ણ થઈ જાય છે. જીવનના અંત ભાગ સુધી એ માણસ ન તો અળગા થવાનું વિચારે છે, ન તો વેગળો થઈ શકે છે. સંતાનોનાં સંતાનોને મોટાં કરવામાં ધ્યાન પરોવાય છે અને તેનું જીવન એક નવો વળાંક લે છે.

...વેગળા રહેવું

અળગા કેવી રીતે થવાય? મારાં સંતાનો મોટાં થયાં. તેમનું ઘર લઈને બેઠાં. હવે મારી જવાબદારી પૂરી થઈ. હવે હું મારું કરું. સાંસારિક બાબતોમાંથી ધ્યાન ખસેડીને મારી વિદાયની તૈયારી કરું. નવાઈની બાબત તો એ છે કે મારી એ સતત માન્યતા રહે છે કે મારે અહીંથી ક્યારેય વિદાય થવાનું નથી. મારું મકાન, મારી ગાડી, મારી પત્ની, મારી મિલકત, મારું... મારું... મારું... એ ક્યારેય પૂરું થતું નથી.

ગીતા એક મહાન ગ્રંથ છે. પૂજનીય છે. એ ગ્રંથમાં અનેક વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતોનું નિરૂપણ છે. દાખલા તરીકે ભક્તિ માટે કેટલા સરસ શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે. ભક્તિ તો નિષ્કામ, નિર્મમ, નિર્મોહ, નિઃસ્પૃહ અને નિઃસ્વાર્થ હોય. આ બધા શબ્દોના અર્થ હૃદયથી તો મને ખબર છે, પરંતુ મારી બુદ્ધિ એ બધા શબ્દોને મારા જ્ઞાયદાના સંદર્ભમાં મૂલવે છે. એ બધા શબ્દોને મચડીને મેં મારા જ્ઞાયદા માટે ભક્તિને એક નવું રૂપ આપી દીધું છે. ‘હે પ્રભુ, જો મારા દીકરાને વિઝા મળે તો મારી જાતે હરિદ્વાર જઈને ફલાણા ફલાણા જાપ કરાવીશ.’ આ ભક્તિ નથી, આ સોદો છે. ભગવાનનું જ સર્જન એવો હું મારા એ સર્જનહારને પણ વેપારનો એક ભાગ બનાવી દઉં છું. મારો ભગવાન પણ ત્યારે મારી દયા ખાતો હશે, મારા પર હસતો હશે; પરંતુ હું એની પણ ચિંતા કરતો નથી. અને એટલાથી ન પતે તો એનાથીયે મોટો બીજો સોદો રજૂ કરી દઉં છું.

અળગા થવું...

આપણને જાતજાતનાં અને ભાતભાતનાં વળગણો છે અને દરરોજ એમાં હું નવાં વળગણો ઉમેર્યા કરું છું. જેટલાં વળગણો વધારે એટલું એમાંથી અળગા થવાનું અઘરું. ‘સંતોષી નર સદા સુખી.’ એ બોલવાનું તો મને ગમે છે, પરંતુ મારા અસંતોષની યાદી દરરોજ લાંબી થયા કરે છે.

અળગા થવું એટલે એ સમજવું કે જગત મારી ઈચ્છા પ્રમાણે ચાલતું નથી. અળગા થવું એટલે એ સમજવું કે સમગ્ર જગતનું હું કેંદ્રબિંદુ નથી. સમગ્ર બ્રહ્માંડની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો ‘હું’, ‘મારું અસ્તિત્વ’ કોઈ વિસ્માતમાં નથી; પરંતુ મારો ‘હું’, મારો અહમ્, મારી જ્ઞાતિ, મારો ધર્મ, મારી પ્રતિષ્ઠા એ બધું મને મારા અંતરાત્માથી સતત દૂર લઈ જાય છે. અસંતોષ વધે છે, સંઘર્ષો વધે છે, અશાંતિ વધે છે; પરંતુ મારો એ હું, મારો એ અહમ્ મને સતત મારી જાતથી અને મારા સ્વજનોથી દૂર લઈ જાય છે. નિરાંતે બેસીને મારે આ સમજવું પડે એવી બાબત છે. મારા કામચલાઉ લાભો અને મારો ક્ષણિક સંતોષ મને માનવજીવનની સાર્થકતાથી દૂર ને દૂર લઈ જાય છે. દૈનિક જીવનની હરણફાળ દોડમાં થોડોક વિરામ કરીને નિરાંતે એકલા બેસીને મારી જાત સાથે વાત કરવાની આ બાબત છે. અને આ થઈ શકે એવી બાબત છે, જો કરવી હોય તો.